

Alex Drace-Francis, *Geneza culturii române moderne. Instituțiile scrisului și dezvoltarea identității naționale 1700-1900*, traducere de Marius-Adrian Hazaparu, colecția „Studii Românești” Iași, Editura Polirom, 2016, 264 p.

Alex Drace-Francis este cunoscut publicului de specialitate prin interesul constant, alocat istoriei culturale a spațiului balcanic și a celui românesc. Actualmente profesor la Universitatea din Amsterdam, el s-a format la Londra, în ambianța de calitate a unor instituții precum University College din Londra (UCL) și a Școlii de Studii Slavone și Est Europene. A lucrat cu profesori renumiți, precum Dennis Deletant, un excelent cunoscător al istoriei românilor, căruia îi și dedică ediția românească a acestei cărți, sau cu Wendy Bracewell, o fină specialistă a istoriei culturale a Balcanilor alături de care a fost implicat în proiectul *East looks West*, respectiv publicarea unor volume extrem de interesante despre modul în care Vestul a fost privit de est-europeni.

Lucrarea care face obiectul recenziei de față este ediția în română a tezei sale, publicată în 2012 la editura londoneză I.B. Tauris & Co Ltd., cu titlul *The Making of Modern Romanian Culture: Literacy and the Development of National Identity*. Publicul românesc s-ar putea să fie surprins de interesul pe care un tânăr istoric britanic îl alocă studierii genezei culturii române moderne, pornind de la analiza a ceea ce autorul numește „instituțiile scrisului” și relația lor cu formarea identității naționale. Spațiul supus cercetării este cel al fostelor provincii istorice Moldova și Țara Românească, ulterior Provinciile Unite și Vechiul Regat, iar durata cronologică avută în vedere este marcată de anii 1700 și 1890. Așadar, vorbim de analiza unui fenomen pornind din perioada regimului fanariot și terminând cu proclamarea României ca Regat. Ambelor le corespund tendințe reformiste care vor duce la dezvoltarea unui curent național, ce va îmbrăca haine specifice, în funcție de etapa istorică traversată.

Geneza acestui proiect a fost una îndelungată, așa cum spune autorul în prefața la ediția română (p. 9-13) și a coincis cu formarea unui interes constant pentru România, cultivat atât la nivelul studiilor de licență, ulterior de masterat la School of Slavonic and East European Studies, cât și la cel al participării, ca voluntar, la diferite programe ale unor organizații umanitare. Discuția cu profesorul Dennis Deletant pentru un proiect doctoral va fi cea care-l va dirija spre alcătuirea unei cărți destinate publicului englez de specialitate.

Atuul principal al lucrării este dat de faptul că reprezintă o excelentă sinteză asupra fenomenului. Remarc, în primul rând, buna așezare metodologică a autorului. Alex Drace-Francis este la curent cu teoriile sociologice și istorice

moderne referitoare la construcția națiunii, „invenția” ei culturală, de la un Benedict Anderson, Anthony Smith la Ernest Gellner și Eric Hobsbawm, folosește cu atenție conceptele de bază, introduce în discuție sau amendează posibile piste de cercetare (cel al *originii culturale a revoluțiilor*, a se vedea clasică carte a lui Roger Chartier, editată și la noi). În al doilea rând, autorul a repertoriat și folosit o bibliografie care include atât surse de bază, editate, corpusuri importante, precum *Bibliografia română veche*, până la surse mai puțin frecventate, gen *Analele Parlamentare* ca să nu mai vorbim de cele inedite, depistate în arhive românești și străine. De asemenea, a citit cu atenție principalii autori străini și români care au scris despre subiect, fie și tangențial, poate să evalueze critic importanța studiilor lui Sorin Mitu despre imagologia națională, contribuțiile lui Paul Cornea despre mișcarea prepașoptistă, ale lui Alexandru Duțu despre istoria cărții și a tiparului (nu remarc, totuși, în bibliografie și cele referitoare la perioada post 1994), după cum folosește contribuții de primă mână ale regretatului Valeriu Leu (cu studii fundamentale despre semnificația cărții, scrisului și lecturii în mediul bănățean) sau Alexandru Ofrim despre semnificațiile cărții în cultura populară românească.

Analiza subiectului este structurată cronologic, cele trei părți, cu cele 21 de capitole aferente, dacă excludem introducerea și concluziile, o consistentă bibliografie (p. 215-252) și un indice de nume (p. 255-263) mergând pe o departajare cronologică logică și obișnuită publicului românesc. Astfel, partea întâia cuprinde perioada secolului fanariot, perioada mișcărilor revoluționare din Balcani până la perioada regulamentară cu anii extremi 1700 și 1829, a doua parte are în vedere perioada regulamentară cu pauza revoluționară de la 1848, pentru ca ultima parte să fie consacrată perioadei postpașoptiste, formării Principatelor Unite și a Vechiului Regat.

Cele 21 de tabele și figuri, care completează capitolele cărții, oferă cititorului român posibilitatea de a înțelege mai bine unele aspecte importante supuse discuției, precum evoluția tiparului și raportul dintre cartea religioasă și cartea laică în Principatele Moldovei și Țării Românești în secolele XVIII și prima jumătate de secol XIX, evoluția școlilor publice, numărul elevilor care le frecventau și rezultatele lor, frecvența la cele două universități românești de la Iași și București, difuzarea presei, centre tipografice.

Sunt câteva aspecte care merită puse în valoare. Sigur, și sinteza realizată de Alex Drace Francis ne arată că vorbim de o societate care avea propriile ritmuri de modernizare, în care cartea, scrisul, cititul, presa, producția literară și comerțul cu cartea, școlile și universitățile ca producătoare de elite alfabetizate, profesionalizarea intelectuală și nașterea grupurilor intelectuale marcau dezvoltarea națiunii, dar nu conduceau automat la ceea ce Eugen Weber numea transformarea unui țăran într-un cetățean. Dacă fenomenul în sine s-a produs mult mai târziu, sfârșitul secolului al XIX-lea, pentru una dintre cele mai dezvoltate state ale Vestului, Franța, așa acum ne arată analiza cercetătorului american (de origine românească) mai sus amintit, nu trebuie să privim situația din spațiul românesc ca una ieșită din peisajul european. Mai degrabă rămâne să ne întrebăm de ce mult clamata alfabetizare a

lumii rurale, reforma haretiană, preocuparea intelectualilor față de țaran ca stâlp al națiunii (așteptăm cu interes recente cercetări ale colegului Constantin Bărbulescu de la Universitatea „Babeș-Bolyai”), care a dus inclusiv la curente intelectuale dedicate, nu au putut estompa carențe de sistem, pe care episodul brutal al ultimei Jacquerii europene, răscoala țărănească din 1907, prefăcută de episoadele din 1888, 1889, l-a pus în evidență.

Profesionalizarea educației nu însemna neapărat și o creștere de prestigiu în societatea românească. De exemplu, Alex Drace Francis atrage corect atenția că, în ciuda faptului că în Vechiul Regat, la 1890 activau circa 7000 de profesori de toate felurile, în mediul rural prestigiul preotului rămânea intact (p. 169). Iar în mediul urban, în ciuda creșterii producției tipografice și a diversificării ofertei de carte tipărită, afacerea tipografică era una neproductivă, mare majoritate a proprietarilor rezistând datorită contractelor cu statul. Activitatea editorială rămânea modestă, nu avea un caracter de masă și, fără sprijinul statului, spune autorul, ar fi avut șanse dificile de supraviețuire (p. 182).

Jurnalismul, în ciuda exploziei numărului periodicelor în timpul domniei lui Carol I și a faptului că avea să beneficieze de o legislație permisivă, încă mai depindea de loialități politice sau personale. Lucru vizibil și în apariția „Convorbirilor literare”, una dintre cele mai prestigioase publicații literare, care proclama autonomia esteticului, dar era condusă de oameni cu cariere politice. Paradoxul unuia dintre produsele culturale reprezentative ale României moderne pune în evidență că succesul cultural putea fi un capital ce putea fi investit pentru a asigura și succesul politic. Cumva opinia lui Alex Drace Francis nu este singulară, cercetările lui Lucian Năstăsă-Kovacs, referitoare la formarea elitelor universitare din Vechiul Regat, ulterior România Mare, confirmând tendința.

Cartea pune în evidență un excelent spirit critic, care-i permite autorului să evite diferite locuri comune, încă frecventabile istoriografic la noi. Astfel, potrivit lui Alex Drace Francis, cadrul legislativ instituit de ruși prin intermediul Regulamentelor Organice, în colaborare cu elitele locale, nu arăta o deschidere specială a Imperiului Rus, cât confirma încă o dată că „Rusia devenea expertă în instaurarea de regimuri – marionetă în Europa de Est, având un cuvânt de spus în elaborarea «constituțiilor» în Georgia, Finlanda, Polonia, orașul Liber Cracovia și Basarabia” (p. 109). Măsurile care, interesantă observație, par să sugereze un plan de a oferi o contrapondere la regimurile instituite de Franța lui Napoleon în Europa de Vest, nordică și mediteraneană.

Cititorul român are în față o valoroasă sinteză, extrem de bine documentată, cu opinii pertinente, departe de locuri comune cu care suntem obișnuiți. Cu siguranță, ea se adaugă unor contribuții recente, valoroase, care au apărut în ultima vreme în afară, referitoare la istoria culturală a românilor (un exemplu, contribuția Angelei Jianu, *A Circle of Friends: Romanian Revolutionaries and Political Exile, 1840-1859*, apărută la Brill, în 2011, pe care mi-aș dori s-o văd tradusă cât mai curând, eventual în aceeași colecție de „Studii Românești” de la Polirom).

Nicolae MIHAI